

hatalmas lendülettel fejlődött, és ma több mint 38-szor annyit termel, mint 1938-ban, amikor tetőfokán állt a régi rezsim gazdasága, a mezőgazdaság folyamatosan fejlődött, s ezekben az években csaknem megháromszorozta termelését. Fejlődött és korszerűsödött a nemzetgazdaság minden ága, új, virágzó életre ébredtek az országnak a múltban elmaradt vidékei és övezetei, nőtt a társadalmi termék és a nemzeti jövedelem, hazánk gazdasági ereje. Ezen az alapon szüntelenül emelkedett a nép anyagi és kulturális színvonala, a dolgozók jövedelme, egyre jobb körülmények között biztosítottuk a létszükségletek kielégítését. Számottevő sikereket értünk el az oktatás, a tudomány és a kultúra felvirágoztatásában — a nép haladásának és civilizációjának e fontos tényezői terén —, a tömegek öntudatának fejlesztésében, társadalmunk új, fejlett embertípusának kialakításában.

A nemzeti vagyon gyarapításában, a nép szellemi életének felvirágoztatásában elért jelentős eredmények bizonyítják, hogy a munkásosztály a dolgozó parasztsággal, a dolgozó értelmiséggel, nemzetiségi különbség nélkül az összes dolgozókkal szoros szövetségben ragyogóan teljesítette és teljesíti a társadalom vezető osztályaként rá háruló történelmi küldetést.

(*A Román Kommunista Párt Központi Bizottsága, az Államtanács és a kormány kiáltványa a köztársaság Romániában való megteremtése 30. évfordulójának megünneplése alkalmából* — 1977. december 31. I. m. 15. Buk., 1978. 361—362.)

DUMITRU V. FIROIU

35 éves a köztársaság

A királyság megszüntetése és Románia népköztársasággá történt kikiáltása 1947. december 30-án betetőzést jelentette annak a harcnak, melyet népünk, a haladó erők vívtak a társadalmi és nemzeti fölzsabadulásért, a függetlenségért, az országnak a haladás és civilizáció útjára téréséért.

A köztársaság — mint államszervezési alakzat — a századok során nem volt idegen hazánkban sem a haladó szellemű gondolkodás, sem a forradalmi és demokratikus mozgalom konkrét akciói számára.

„A legfelvilágosultabb hazafiak a nép függetlenségi és szabadságtörekvéseinek adtak kifejezést, amikor olyan demokratikus, haladó államalakulat létrehozására törekedtek, amely biztosítja a nagy többség számára a szabadságot, a társadalmi igazságosságot, az ország függetlenségét, gazdasági virágzását, valóra váltja a nép ama szent jogát, hogy ősi hazájában a maga ura legyen” — hangoztatta pártunk főtítkára a népköztársaság kikiáltásának 20. évfordulóján mondott beszédében.

1. A távoli hűbéri világban a krónikások gyakran emlékeztettek az uralom harácsoló törekvéseire vagy abszolutista jellegére, sőt már annak idején sor került nálunk bátor köztársasági szellemű harcok megnyilvánulásokra is, például Apáczai Csere János (1625—1659) írásaiban. Engels nagyra értékelte Dózsa Györgynek 1514-beli felkelése során elhangzott emlékezetes beszédét, minthogy a monarchia megdöntését és a köztársaság létrehozását, a nemesség fölszámolását, mindenki egyenlőségét és a népfelség érvényesítését hirdette meg.

Hazánkban a kapitalizmus kezdeteinek kialakulása nyomán természetesen vették föl a jövőbeli korszerű államalakulat kérdése is; a hűbéri abszolutizmus elleni tiltakozás abban is megnyilvánult, hogy mind több fölvilágosult elme állt ki a köztársasági államforma mellett, s álláspontját a monarchia súlyos kritikájával támasztotta alá. Jellemző módon hangsúlyozza *Țiganiada* című elbeszélő költeményében Ion Budai-Deleanu, hogy a köztársaságban emelkedik föl az ember önmaga szintjére, s bontakozik ki teljes személyisége („În republica omul se ridică / La vrednicia sa cea deplină”). Emlékezetes a forradalmár Tudor Vladimirescu felhívása, amelyet „Bukarest, valamint Havasalföld többi városának és falujának népéhez intézett, s fölcsólitotta őket, hogy demokratikus elvek alapján szervezkedjenek, s hallgassanak a »hasznos közösségekre«, a »tanácskozások rendjére».

Az 1848-as polgári demokratikus forradalom vezetői közül sokan szálltak síkra a köztársasági eszmék mellett, gondoljunk csak Nicolae Bălcescu vagy az erdélyi Simion Bărnuțiu gyakran hangoztatott republikánus nézeteire.

Nicolae Bălcescu egész életében küzdött azért, hogy „a plebejusság jusson hatalomra”, vagy ahogy ma fogalmaznánk, azért, hogy „a román, a középkor szolgája, jobbágya emberi, állampolgári és nemzeti jogaiba jusson”. Ezt pedig meg-látása szerint csak forradalom útján lehetett elérni, és olyan államban, amely népi, mélyen demokratikus, amelyben „a nép szabad lehet és önmaga ura, azaz független”. Bălcescu szigorúan bírálta a monarchiát, és határozottan a köztársaság híve volt, minthogy csakis ilyen államformában „vigyázhatják az egybegyűlt emberek saját sorsukat anélkül, hogy uralkodót vennének a nyakukba; tevékenységükben pedig az igazságosság és a testvériség vezérelné őket. Egy köztársaságban a nép csak azokra hallgat, akiket meghatározott feladatra és meghatározott időre maga választott tisztségviselőinek.” Bălcescu azonban nem akármilyen köztársaságnak volt a híve, hanem olyannak, amelyben „az állam hatalma és minden joga az egész nép kezében legyen”.

Simion Bărnuțiu szigorúan bírálta a monarchiát, minthogy az „egyvalakinek a korlátlan uralma és fensége”, ezzel szemben „a köztársaság lényege az igazi köz-akarat uralma”. Szerinte a köztársaságban ölt valóban testet a demokrácia, s mint államszervezetben itt jön létre az „igazi és teljes” állam, amelyik önálló kell hogy legyen, vagyis szabad, „minden külső és fölöttes hatalomtól független”.

2. Az 1848-as forradalmak leverése után és miután a reakciós összeesküvés-nek sikerült megdöntenie Alexandru Ioan Cuzát, a polgári-földesúri maradi körök Románia trónjára egy idegen uralkodót hoztak, Hohenzollern Károlyt. Ez a fordulát erőteljes monarchiaellenes érzelmeket kavart föl: a széles népi tömegeket és a polgárság radikális elemeit egyaránt magával ragadta. A népi körök már az 1866 áprilisában tartott népszavazás során ellenezték Hohenzollern Károly trónra juttatását (lásd a Bákó megyei Căiuți falu lakóinak ellenállását), de azután is számtalan esetben kinyilvánították „Cuză úr” iránti rokonszenvéket. A szabadelvű pol-gárság egy része pedig odáig ment, hogy kikiáltotta 1870-ben a „ploiești-i köztár-saság”-ot.

Azon román személyiségek közül, akik határozottan és következetesen szem-beszálltak a királysággal, és a köztársasági eszme hívei voltak, megemlítendő pél-dául J. Heliade-Rădulescu vagy C. A. Rosetti, aki 1881-ben, Románia királysággá nyilvánításának alkalmából kijelentette: „Nem álmodunk királyságról, hanem egy román köztársaságot akarunk!” Esménye ugyanis egy „független és szociális román köztársaság” volt.

Gh. Panu szerint a monarchia a nép számára azt jelenti, amit a filoxéra a szőlőnek, így hát az volt a véleménye, hogy „sebészeti beavatkozásra” van szükség; ha ugyanis a királyságból bármennyi is megmarad, elegendő ahhoz, hogy a rossz újjászülések, és félelmetes gyorsasággal ismét elterjedjen (*Lupta*, 1889. ja-nuár 5.). Sorolhatjuk továbbá Al. V. Beldimant, C. A. Filistit, Gr. Venturát, Ale-xandru Bădulescut és másokat; ez utóbbi határozottan hangzották: azt akarják, hogy „az állam élén egy köztársasági elnök álljon, a monarchikus államformát pe-dig fölváltsa a köztársasági. Ezt akarja mindenki, aki megérdemelten nevezhető igaz románnak.”

Miután a proletariátus a XIX. század második felében a politikai élet porond-jára lépett, a szocialista és munkásmozgalom szervezkedése és további fejlődése, a marxizmus romániai elterjedése a múlthoz képest minőségileg új és felsőbbrendű elemmel gazdagította a köztársasági eszme megnyilatkozását. A szocialista és munkásmozgalom tovább folytatta a forradalmi-demokratikus hagyományokat, ugyan-akkor azonban megfogalmazta a *szocialista köztársaság* eszméjét, annak hangszerű-sítését a szocializmusért vívandó harc szerves részének tekintette, s hangsúlyozta, hogy a jövődöbéli köztársaság „az egész népnek, s nem csupán egy osztálynak kell hogy hasznára váljék, mint a polgári köztársaság” — mutatott rá C. Dobro-geanu-Gherea a *Munca* 1892. május 10-i számában megjelent *Socialismul și re-publica* című cikkében.

Az 1893-ban megalakult Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártja prog-ramjába iktatta, hogy a szociáldemokrácia akkor, ha az államszervezés formájáról van szó, „elvi alapon csakis a köztársasági alakulat mellett állhat ki”. Az azonnali követelések közé pedig beiktatták „a királyi előjogok s különösen az uralkodó ama jogának korlátozását, hogy leválthassa a minisztereket, és föloszlatthassa az ösz-szes választott testületeket vagy fölfüggeszthesse azok tevékenységét”. Követelték továbbá a korona uradalmainak visszatértét az állam tulajdonába.

A köztársasági eszme iránti rokonszenv nyilvánult meg az 1910-ben újjá-alakult Román Szociáldemokrata Párt okmányában is. Ráműtötték arra, hogy „csakis a köztársasági rendszerben nyilvánulhat meg teljes erejéből a munkáosztály harca”. (*Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1910—1915*. Buc., 1968. 761.) Sokatmondó tény, hogy a romániai monarchiaellenes erők közé álltak a

legnagyobb román költők és írók is: Mihai Eminescu, Alexandru Macedonski, Ion Luca Caragiale — utóbbi 1906-ban megírta a *Nagy bohóc, nagy számarak* (Mare farsor, mari gogomani) című ismert költeményét —, továbbá Alexandru Vlahuță, aki e tekintetben az 1907 és a *Hazugság a király asztaltársa* (Minciuna stă cu regele la masă) című verseivel tűnt ki. Az pedig csak természetes, hogy a szocialista és munkásmozgalmal írói, költői, Anton Bacalbașa, Raicu Ionescu-Rion, Ion Păun-Pincio és mások mind, mind köztársaságiak voltak.

3. Az első világháború alatt, de különösen az utána következő évek folyamán a román nép uralkodóellenes magatartása különösen megerősödött; ez a törekvés szervesen következett a dolgozók forradalmi és demokratikus harcából. „Sem létrejöttét tekintve, sem elvi alapon a szocializmus nem fogadhatja el a királyságot” — ez jelent meg az *Alba Iulia socialiştilor români* című cikkben (*Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România 1916—1921*. Buc., 1966.). A hatalom pedig azzal indokolta megtorló intézkedéseit, hogy „a főváros lakossága körében állandó agitáció folyik avégett, hogy a kormányzást formát megváltoztassák...” (Gh. Ghimeş: *Ideea de republică la români*, Buc., 1972.) A főváros lakossága tehát meg akarta dönteni a királyságot, és helyébe a Román Szocialista Köztársaságot akarta állítani, amint ezt a törekvést kifejezésre is juttatta a fölliratokon, amelyeket azokban az években a különféle tüntetéseken hordoztak.

1918. december 1-én kikiáltották Erdély Romániával való egyesítését, amelynek révén megalakult az egységes román nemzeti állam. Ez a történelmi jelentőségű esemény megteremtette Románia demokratikus fejlődésének a feltételeit, és új lendületet adott a köztársasági eszméért lelkesedő, a kommunizták által vezetett demokratikus és forradalmi erők harcának. Bár ennek a törekvésnek a megvalósulása még egy emberöltő hosszát váratott magára, a legtisztábban látó elmék számára nem lehetett kétséges, hogy az idő méhében újabb, nagy horderejű történelmi változások érnek, amelyeknek meg kell hozniuk gyümölcsüket.

A nemzeti és a társadalmi átalakulás ettől kezdve szükségképpen összefonódott. December elseje jelentőségéről szólva joggal állapíthatta meg Nicolae Ceauşescu elvtárs, Románia Szocialista Köztársaság elnöke, hogy miképpen kell értelmeznünk ezt a döntő történelmi eseményt a társadalmi haladás szemszögéből: „A történelmi események kibontakozása a leghatározottabban bizonyítja azt a tényt, hogy az egyesülés nem véletlen műve volt, a tárgyalásasztalnál kötött megállapodások vagy kedvező körülmények egyszerű következménye, hanem a nép legszélesebb rétegei döntő harcának eredménye, a mély nemzeti igazságszítás aktusa, törvényszerű egybehangolása az objektív valóságnak a nép elidegeníthetetlen jogaival egyrészt, másrészt azzal a nemzeti kerettel, amelyet ezek a tények parancsolóan megköveteltek”.

Az 1921. május 8-án alakult Román Kommunista Párt kezdettől fogva monarchiaellenes párt volt; az alakuló kongresszus okmányai a dolgozók tanácsainak szocialista köztársaságáról szólnak. Igen-igen jellemzi a Román Kommunista Párt monarchiaellenes álláspontját a *Lupta de clasă 4—5-ös* számában megjelent *Carlism sau Republica* című cikk, amelyet az úgynevezett dinasztikus válság idején közöltek 1927 júniusában. A cikkben határozottan leszögezték: „A proletariátus egy monarchikus állam kebelében általában nem tanúsíthat közömbös magatartást a kérdésben: királyság vagy köztársaság, de főként olyan országban nem tanúsíthat ilyen magatartást a proletariátus, amilyen Románia [...] nem helyezkedhet ilyen álláspontra a romániai proletariátus, különösen a jelen pillanatban, amikor a monarchia válsága időszerűvé teszi a köztársaság kérdését.” (*Gîndirea social-politică antimonarchică şi republicană din România*, Buc., 1978.)

A „restaurációra” (II. Károly trónraülése 1930-ban) adott válaszként 1930. június 27-i számában írta a *Proletarul* című munkáslap: „a szocializmus útján a politikai és gazdasági demokrácia felé, a politikai és szociális köztársaság irányában...” Az RKP 1931 decemberében tartott V. kongresszusa után kiadott dokumentum fennhangozta a párt teendőinek taglalása során, hogy „az ország első kapitalistája és első nagybirtokosa a király”, az általa kezdeményezett és a kamarillája útján folytatott politikát leleplezve a néptömegek fölvilágosítása végett a párt leszögezte, hogy nem létezik „a nép királya” (miként a kizsákmányolók II. Károly politikáját dicsérték). „A király a burzsoázia és a földesuraké, az ő érdekeit képviseli és szolgálja, ezek az érdekek pedig egyben az övéi is.”

Ismeretes, hogy a század negyedik évtizedében Romániában is fölerősödött a fasiszta szervezettek tevékenysége, és hogy a polgárság politikája a nemzeti érdekek elárulásának politikája volt, ez az árulás pedig a Vasgárda, valamint a Nemzeti Parasztpárt jobbszárnyának egyezségében érte el tetőpontját. Az egység hiánya, a reakciós burzsoázia kétércű politikája és árulása nyitotta meg és egyengette a királyi diktatúrához, majd pedig a katonai-fasiszta diktatúrához vezető utat —

mutatott rá Nicolae Ceaușescu elvtárs a párt megalakulásának hatvanadik évfordulója alkalmából mondott beszédében.

A *Lupta de clasă* 1938. augusztusi száma rámutat, hogy „a királyi parancsuralom és a nép közt mély szakadék tátong”, a pártokmányok pedig hangsúlyozzák, hogy a helyzet II. Károly uralkodási módjának tulajdonítható. Ezt az uralmat a mértéktelen fényűzés és tobzódás jellemzi, „a munkásnép számára viszont ez az időszak a kizsákmányolás és véres elnyomatás, a szenvedés és a nélkülözés tíz esztendeje volt” — szögezi le a *România sub domnia lui Carol al II-lea de Hohenzollern* című broszúra.

Az újkori Románia legsötétebb korszakában, a katonai-fasiszta diktatúra idején a párt figyelmének központjában — természetes módon — a nemzeti összérdekek szolgálata, az antiimperialista és antifasiszta ellenállási mozgalom megszervezése és harcának vezetése állott, de ennek közepette sem feledkezett meg az államforma kérdéséről. s hitet tett „a népi demokratikus köztársaság” létrehozásának szükségessége mellett.

4. „Az 1944. augusztus 23-i történelmi aktus [...] új korszakot nyitott népünk évezredes történelmében. A társadalmi és nemzeti, antifasiszta és antiimperialista forradalom megnyitotta a demokratikus forradalom, a szocialista forradalom, a szocialista építésre való rátérés, a nagyarányú forradalmi átalakítások útját” — hangoztatta pártunk főtitkára, a köztársaság elnöke, Nicolae Ceaușescu elvtárs.

A demokratikus forradalom időszakában (1944. augusztus 23. — 1947. december 30.) bonyolult történelmi tényezők miatt pártunk nem mozgósította a népi tömegeket a monarchia azonnali megdöntését célzó harcra. A királyságot megtartották, de pártunk már a kezdettől fogva megtette a kellő intézkedéseket, hogy megteremtse a majdani megdöntéséhez szükséges feltételeket. Az augusztus 23-át követő évek népünk jövője szempontjából fontos harcok és győzelmek időszaka volt: 1945. március 6-án megalakult a forradalmi-demokratikus, hangsúlyozottan munkásparaszt kormány. 1946 novemberében a demokratikus és forradalmi erők a parlamenti választásokon elsöprő győzelmet arattak, és döntő jelentőségű társadalmi-gazdasági reformokat hajtottak végre (földreform, a Román Nemzeti Bank államosítása, ipari hivatalok létrehozása, a nemzetgazdaság újjáépítését, az infláció megfékezését, a pénzügyi reform megvalósítását célzó intézkedések elfogadtatása és életbeléptetése, s a nagy fontosságú lépések felsorolását még folytathatnók).

Mindez oda vezetett, hogy az 1947-es esztendő második felére beérjen minden feltétel ahhoz, hogy a királyságot megdöntsék, és népünk egyik százados álma valóra váljon. Végül is 1947. december 30-án megdöntötték a monarchiát, és kikiáltották a Román Népköztársaságot. Ez törvényszerű és törvényes tett volt, minthogy a királyság mint államforma már nem felelt meg az államélet szükségszerű követelményeinek, és „akadályt jelentett Románia fejlődésének útjában” — szögezte le a kormánynak a néphez intézett felhívása. Ez az okmány rámutatott arra, hogy a királyság olyan gátló erő volt, amely „fékezte az ország haladását a népi demokratikus fejlődés útján s ama törekvésében, hogy olyan rendszert hozzon létre, amely minden dolgozónak biztosítsa az anyagi jólétet és a művelődést, s szavatolja a román állam függetlenségét és önállóságát”.

5. Harmincöt év telt el azóta. Ez az időszak teljes mértékben igazolta a királyság megdöntésének, valamint a népköztársaság létrehozásának törvényszerűségét és törvényességét. Egy gyengén fejlett iparú és elmaradott mezőgazdaságú országból napjainkra olyan ipari-agrár országgá váltunk, amelynek erős ipara és a teljes kibontakozás útján járó mezőgazdasága van.

Ha az 1950-es évet tekintjük összehasonlítási alapnak, akkor — mint erre pártunk főtitkára a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága 1982. június 1—2-án tartott bővített ülésén rámutatott — hatalmas fejlődés képe bontakozik ki előttünk. Az említett évhez viszonyítva az egy főre jutó társadalmi termék és nemzeti jövedelem tekintetében Románia ma 15-ször gazdagabb. A legszembetűnőbb ebben a vonatkozásban az állóalapok helyzete, minthogy azok alkotják a társadalom fejlődésének alapját; az állóalapot pedig kilenceszer nagyobb, mint 1950-ben. Azt tehát, amit száz meg száz esztendő során gazdasági fejlődésben népünk létrehozott, szocialista rendszerünknek sikerült mindössze harminc év alatt több mint kilenceszeresére növelnie.

Fejlődésünk további távlati ismeretesei: a nemzetgazdaságnak a korszerű, erős iparra épülő további haladása, a modern, nagy termelékenységű mezőgazdaság folyamatos kiépítése. „Hazánk a jövőben is ipari-agrár ország marad — mutatott rá előbb említett beszédében pártunk főtitkára. — Ezen az alapon biztosítjuk a termelőerők fejlődését, a társadalom általános haladását, a nép gazdasági és szellemi jólétének növelését.”

D. G. fordítása